

LEDEN - ÚNOR 2017

ROMANOVODI

ROMSKÁ DUŠE | CENA 20KČ

romea

**OKSANA
MARAFIOTI**

ROZHOVOR

**ROMOVÉ
V GRUZII**

**NA (KOSTNÍ)
DŘEŇ!**

REPORTÁŽ

**NEJISTÉ
DOMOVY**

KOMIKS

Potřebujete doučování nebo hledáte stáž?

Romský stipendijní program pro studenty SŠ a VOŠ není jen o stipendiu!

POMŮŽEME VÁM

**Více se dozvíte na WWW.ROMSKASTIPENDIA.CZ
nebo na jitka.votavova@romea.cz
a +420 257 329 667**

Stipendium pro romské studenty a studentky středních škol
a vyšších odborných škol (stipendium organizace ROMEA)

THE VELUX FOUNDATIONS
VILLUM FONDEN X VELUX FONDEN

EDITORIAL

Ať se nám to líbí nebo ne, nad našimi životy mají odjakživa moc příběhy. Od pověstí a legend po všelijaká náboženství a politické režimy. Mohou vést k válkám i ke štěstí, záleží na tom, kterým uvěříme. Nemusí být přítom ani pravdivé – kam nás zavedl příběh o lepších a horších lidech, nám koncem ledna připomnělo třeba výročí osvobození koncentračního tábora v Osvětimi. I v letošním roce pro vás budeme příběhy pečlivě vybírat a připravovat – ty opravdové a ze života.

V prvním čísle jsme se nejprve podívali za hranice. Dozvíte se, jak se žije Romům v Zakavkazsku a Malé Asii, zblízka jsme se podívali do Gruzie a k rozhovoru pozvali Oksanu Marafioti, americkou spisovatelku s romsko-arménskými kořeny.

Proč se Renata Kováčová rozhodla zapsat do registru dárců kostní dřeně a jak to celé probíhalo, vám přiblíží ve své reportáži. Osobnost Jarmily Kuchárové, sociální pracovnice z Chomutova, vám představí Stanislava Ondová a ve fotoreportáži se podíváme na snímky, které pořídily děti ze sociálně vyloučených lokalit u Chrudimi a které měly během ledna výstavu v Galerii Českého rozhlasu v Praze.

Dozvíte se, jak funguje poradna pro Romy s odlišnou sexuální orientací a v kulturní části vás pozveme do kina, k četbě komiksů o dětech, které se sice narodily do rodin, ale zakrátko byly odebrány do dětských domovů, a představíme vám poezii Renaty Berkyové. Na pravidelnou rubriku Viktora Elšíka O Romštině volně navazuje nový celoroční seriál Kapitoly z dějin romské literatury, který bude připravovat romistka Karolína Ryvolová. V prvním díle se zaměřil na samotné počátky – romskou slovesnost a folklor.

Přeji vám zajímavé čtení, milí čtenáři!

JANA BAUDYŠOVÁ
šéfredaktorka

RV 1-2/2017

3 Obsah / Editorial

4 – 7 Psaní je pro mě neustálým zjevením

*Rozhovor s Oksanou Marafioti
Adéla Gálová*

8 – 9 Lomové v Zakavkazsku a Malé Asii

*Téma
Elena Marushiakova, Veselin Popov*

10 – 13 Romové v Gruzii: Menšina, která nikoho nezajímá / O Roma andre Gruzija: Cikňi nacija pal savi ňiko na bajinel

*Téma
Inka Jurková*

14 – 15 Krev máme všichni stejně červenou

*Reportáž ze zápisu do registru dárců kostní dřeně
Renata Kováčová*

16 – 17 Moji pomoc nepotřebují jen Romové

*Profil Jarmily Kuchárové
Stanislava Ondová*

18 – 19 Dát šanci změně

*Fotogalerie
Jana Baudyšová*

20 Příběh krajní revolty: „Cikánský odboj“ v koncentračním táboře Auschwitz-Birkenau

*Dějiny
Michal Schuster*

21 ŘEKNU.TO

*Pod povrchem: Poradna pro romské gaye a lesby
Jana Baudyšová*

22 – 23 Nejisté domovy: Komiksy s přesahem

*Kultura / Literatura
Jana Šedivcová*

24 – 25 Z nových básní Renaty Berkyové

*Kultura / Literatura
Renata Berkyová, Adéla Gálová*

26 Přistoupili? Jediná otázka, která může prolomit ledy

*Kultura / Film
Martin Oláh*

27 Folklorní kořeny

*Kapitoly z dějin romské literatury
Karolína Ryvolová*

Oksana Marafioti (Jan Mihalíček), komiks na zadní obálce: Nejisté domovy (Ašta šmé). Vychází 6. 3. 2017

Číslo: 1-2 / 2017
Ročník: XIV
Cena: 20 Kč

Vydavatel:
ROME A, o. p. s.
Žitná 49
110 00, Praha 1
IČO: 266 13 573

Vychází za podpory
Ministerstva kultury ČR.

Adresa redakce:
ROME A, o. p. s.
Korunní 127, 130 00 Praha 3
Tel. 257 329 667,
257 322 987
E-mail: romanovodi@romea.cz
www.romanovodi.cz
www.romeaops.cz
Šéfredaktorka:
Jana Baudyšová
Editorka:
Adéla Gálová
Internetové vydání:
Zdeněk Ryšavý
Jazykové korektury:
Lenka Jandáková

Překlady do romského
jazyka:
Eva Danišová
Grafika:
Bantu Design s. r. o.
Inzerce:
Zdeněk Ryšavý
Předplatné:
romanovodi@romea.cz
Osvit a tisk:
Studio WINTER, s. r. o.
Distribuce:
Dub, s. r. o.
Periodická magazínu:
10x ročně
Registrační číslo MK ČR:
E 14163

Chcete mít přehled o novinkách v politice, společnosti a kultuře?

ZAJÍMÁ VÁS ROMSKÁ TÉMATIKA?

Nespokojíte se s povrchní a manipulativní žurnalistikou, stojíte o ověřené zprávy a vyvážený pohled na palčivé společenské otázky?

PŘEDPLAŤTE SI ROMANO VOĎI!

Časopis pravidelně přináší rozhovory, reportáže a profily výrazných osobností, fundované analýzy aktuálních společenských témat, upoutávky a tipy na kulturní události, které stojí za pozornost, i přehledové studie, průřezy a ohlédnutí v čase.

**OBJEDNEJTE SI ROČNÍ PŘEDPLATNÉ NA ADRESE:
www.romanovodi.cz - za 200 Kč**

facebook.com/romanovodi, facebook.com/sdruzeniromea

Víte-li o vhodném stánku, knihovně, instituci, knihkupectví, kulturním centru či jiném veřejném prostoru, na jehož polici by nemělo ROMANO VOĎI chybět, prosíme, kontaktujte redakci na romano.vodi@romea.cz. Zároveň vyzýváme potenciální zájemce o externí spolupráci – žurnalisty a fotografy – aby posílali své náměty a tipy na romano.vodi@romea.cz.

PSANÍ JE PRO MĚ NEUSTÁLÝM ZJEVENÍM

Adéla Gálová / Foto: Jan Mihalíček

Spisovatelka Oksana Marafioti považuje tvůrčí proces za zjevení. Na mě zase jako zjevení působilo setkání s ní – je to žena krásná, charismatická, přemýšlivá i rezolutní v postojích. Její kniha *American Gypsy: A memoir* by podle všech indicií mohla znamenat průlom v dosavadním kánonu romské literatury a nasměrovat ji ze sféry drobnější prózy a poezie na cestu plnohodnotného „velkého románu“ ve smyslu tradiční literatury euroatlantického prostoru. O psaní, politickém klimatu a Romech v Americe jsme si povídaly na půdě Americké ambasády v Praze.

V jednom TV interview mluvíte sama o sobě jako o Cikánce („Gypsy“). Předpokládám, že jste tím chtěla přiblížit pojem americkému divákovi, který termín „Rom“ spíše nezná. Co je podle vás příčinou faktu, že i v politicky korektních Spojených státech je dosud běžné používání označení „Gypsy“?

Američané obvykle ani netuší, že Romové jsou etnická skupina. Domnívají se, že jde o styl života. Řekla bych, že většina Romů u nás používá střídavě stejnou měrou oba pojmy – Rom i Cikán, často hlavně proto, aby byli ostatní v obraze. Já sama, když s někým mluvím nebo když přednáším, používám obvykle ze začátku termín „Gypsy“ a pak volně přejdu k označení „Rom“, přičemž se mezitím snažím přiblížit druhé straně rozdíl mezi oběma pojmy. Bohužel fakt, že Romové nemají v americké společnosti stále prakticky žádné slovo a jednotný hlas ani v politické ani sociální oblasti, mi moc nepomáhá. Naše nulové zastoupení v těchto sférách se pak prolíná do procesu stagnace v otázce toho, jak nás vnímá veřejnost a obecné mínění.

Jak jste vnímala kontroverzní americkou TV show „Moje velká tlustá americká cikánská svatba?“ Jak je podle vás možné, že zrovna ve Spojených státech čelí Romové stále tolika předsudkům?

To je podle mého názoru hrůza. Mé výhrady k téhle show se zakládají i na osobních zkušenostech s jejími producenty z doby, kdy show teprve vznikala. Když dělali k tématu první rešerši, kontaktovali mě a chtěli po mně rozhovor. Nejdřív tvrdili, že chtějí americké veřejnosti představit „skutečné Romy“. Byla jsem tehdy úplně naivní. Ze začátku jsem byla nadšená, brala jsem to jako šanci, jak se zbavit stereotypů a mýtů, které nás Romy táhnou ke dnu už takovou dobu. Můj optimismus vzal ale brzy za své. To, o co šlo producentům ve skutečnosti, bylo sehnat nějaké romské figuranty, kteří by jim posloužili při výrobě senzace. Chtěli je zneužít k potvrzení všech existujících stereotypů o Romech. Účast v pořadu jsem odmítla a napsala jsem jim dopis,

Teprve když jsem se začala pořádně věnovat psaní, uvědomila jsem si, jak obtížné je vyjádřit to, co bych skutečně chtěla říct.

ve kterém jsem naléhala na to, aby změnili přístup a zaměřili se raději na úspěšné a uznávané Romy. Tzv. Reality TV ovšem samozřejmě nemá s realitou takřka nic společného, zato toho má hodně společného s vyděláváním peněz. Je to prostě byznys. A jako takový se show nakonec vyvinula do podoby, která hlavně předvádí nejrůznější kontroverze a „šokantní momenty“, které lépe prodávají.

Vracíte se někdy do rodné Litvy nebo do Ruska, kde jste vyrostla? Považujete je za domov?

Zatím jsem znovu nenavštívila ani jednu z nich. Do Spojených států jsem se přistěhovala, když mi bylo 15 let, takže to vnímám tak, že jsem tam vyrostla a patřím tam svým způsobem víc než do Ruska nebo do Litvy.

Jak vnímáte současný politický kurz velkých světových mocností: Ruska, USA, Číny? Mohou znamenat nějakou hrozbu?

Obecně se domnívám, že vláda by neměla nikdy odbočit z cesty hlavního účelu své existence: zajistit blahobyt

svých občanů. Lidé u moci často zapominají na tuto svou základní roli. Tvrdí, že vládnout je složité. Já se ale domnívám, že důvodem toho, že musí čelit těmto tzv. komplikacím, je zejména jejich neschopnost mít neustále na paměti, že jejich úkolem není ani vládnout ani přistupovat ke své práci jako k byznysu. Rolí politika je služba občanům.

Považujete za hrozbu pro demokracii nově zvoleného prezidenta Spojených států Donalda Trumpa? Myslíte si, že by jeho působení ve funkci mohlo nepříznivě ovlivnit situaci menšin v USA?

Znám mnoho lidí, v nichž Trumpova rétorika během prezidentské kampaně, zaměřená na různé formy netolerance, vzbuzuje obavy. Podněcování k sociálnímu a kulturnímu vylučování konkrétních skupin se v zemi zrozené z různorodosti jeví jako zcela nemístné. Stále však přetrvává naděje, že zvolený prezident se ve své roli bude nějak vyvíjet a prokáže se jako lídr, jehož prioritou je blaho jeho země neboli stav, jehož lze dosáhnout výhradně

podporou a prosazováním tolerance a pěstováním solidarity.

Máte přehled o dalších slavných či úspěšných Romech ve světě? Je vám někdo z nich výrazně blízký?

Obdivuji své prarodiče i rodiče za to, že nikdy nestrpěli žádné předsudky. Jsou mými největšími vzory jako lidé i jako umělci. Velkou slabost mám i pro Vrtannese Papaziana, arménsko-romského spisovatele z počátku 20. století. Seznam všech úspěšných Romů by byl ovšem příliš dlouhý. A nebyly by na něm jen proslulé osobnosti veřejného života, jako byl Django Reinhardt nebo básnířka Papusza, ale též spousta současných osobností, některé z řad mých přátel, které se neúnavně berou za sociální rovnost menšin.

Čím je pro vás psaní? Někteří spisovatelé vidí rovnítko mezi psaním a vlastní existencí. Jaký význam má pro vás?

Pro mě je psaní hledáním toho, kdo jsem v samém jádru. Jako dítě jsem

znala samu sebe docela dobře, ale jak jsem rostla, tahle vrstva mé identity se ocitla pod nánosy dalších „já“ získaných prostřednictvím životních zkušeností. Zajímavá byla zejména moje reakce na ně. Teprve když jsem se začala pořádně věnovat psaní, uvědomila jsem si, jak obtížné je vyjádřit to, co bych skutečně chtěla říct. Musela jsem se ponořit velmi hluboko do vět, abych dokázala vytáhnout z té změti vlastní, prvotní hlas. Zpočátku to byl pěkně frustrující proces, který šel často ruku v ruce s úzkostí. Brodit se při hledání „já“, které není zmatené různými vnějšími vlivy, všemi těmi prvními pokusy, vyžaduje dost tvrdou práci. Přeci jen je to ale čím dál snazší. Psaní je pro mě neustálým zjevením.

Máte nějaké literární vzory? Či tvorbu obdivujete?

Jeden z prvních velkých autorů, které jsem četla už jako dítě, byl Michail Bulgakov. Lásku k němu chovám dodnes. Cituplná obraznost jeho jazyka mě pokaždé strhne. Je pravděpodobně jediným spisovatelem, jehož knihy jsem četla mnohokrát za sebou a z každé další četby jsem si odnesla nějaký nový poznatek.

Který jazyk považujete za svou mateřštinu? Učíte své děti romsky?

V dětství jsem se učila souběžně romsky, rusky a arménsky. Maminka není Romka, takže po rozvodu mých rodičů se doma přestalo romsky mluvit a poměrně brzy jsem tak bohužel většinu z naučeného zapomněla. Mé děti jsou naštěstí odhodlané se „romanes“ naučit. Dokonce chtějí, abychom se učili společně!

Romové nemají žádné geograficky vymezené území, chcete-li domov nebo vlast. S čím se vám osobně asociuje pojem „domova“?

Fyzickou lokalitu jako takovou jako domov nevnímám. Pro mě je domov něco, co si nosím uvnitř sebe bez ohledu na to, kde zrovna žiju. Mým domovem je společné dědictví, které určuje, kým jsem. V tomto smyslu je domov každé místo, kde se cítím šťastná.

Zabýváte se stále ještě filmem a kamerou? Který z vašich mnoha talentů a zálib vás v současnosti nejvíce zaměstnává?

S filmem jsem teď nepřišla do styku už víc než 10 let. Momentálně soustředím svou energii na psaní a výuku kreativního psaní a literatury na univerzitě v Las Vegas. Ze všech prací, do kterých jsem kdy „fušovala“, jsou mi tyhle dvě zdaleka nejmilejší.

Co pro vás znamená být Romkou? Patří pro vás romství, v řadě všech ostatních identit, mezi tu významnou?

Být Romka je pro mě synonymum k „být spisovatelka“. Neboli vědět, kdo jsem. Jako pro Romku je pro mě stěžejní stát si umanutě za svým, protože je velice snadné se ztratit v přílivových vlnách něčích domněnek a pověr. Tenhle proces mě v mém romství posílil. Být Romkou má pro mě velký význam. Kdyby bylo možné zmapovat mou osobnost na způsob mapování planety Země, romské dědictví by zabíralo většinu území. Myslím, že takovou mapu rozličných kultur a národností má každý člověk a že je nosíme vždycky při sobě. Utvářejí nás a tvoří i naši kolektivní identitu. Proto bychom o ně měli pečovat také my.

OKSANA MARAFIOTI

je americká spisovatelka s romsko-arménskými kořeny. Do 14 let žila v bývalé SSSR, odkud emigrovala do Spojených států. Společně s rodinnými členy nějaký čas účinkovala v hudebním uskupení, má klasické vzdělání ve hře na klavír. Pracovala také jako kameramanka. V současné době žije v Las Vegas, kde vyučuje na univerzitě semináře kritického myšlení, kreativního psaní a literatury. Je autorkou úspěšného románu American Gypsy: A memoir. Je vdaná, má dvě děti.

LOMOVÉ V ZAKAVKAZSKU A MALÉ ASII

Elena Marushiakova a Veselin Popov, University of St Andrews / Foto: ilustrační, výběr redakce

Oblast Zakavkazska a Malé Asie je jediným místem na světě, kde dodnes žijí na jednom území zástupci tří hlavních skupin komunity Dom – Lom – Rom, která je od svého příchodu ze starověké Indie do Evropy označována různými jmény – Cikáni, Gypsies, Zigeuner, Tsiganes, Zingari apod.

Lomové jsou na Zakavkazsku zastoupeni komunitou lidí, kteří se sami nazývají Lomové (či Lomavtik, s arménskou příponou pro množné číslo). Lomové jsou také známi pod jmény, jež jim dalo okolní arménské obyvatelstvo. V minulosti (asi do 19. století) šlo o jména jako Gnchu (v západoarménském dialektu) nebo Knchu (ve východoarménském dialektu). Později (i v dnešní době) jsou v Arménii Lomové označováni jako Boša (ve východoarménském dialektu), v Gruzii jako Bošebi a v Turecku Poša (v západoarménském dialektu).

V Arménii žije skupina Boša v několika městech a vesnicích: v hlavním městě Jerevanu (ve staré arménské čtvrti Kond, kde žil již ve středověku, a ve čtvrtích Sari-Tagh, Kanaker a Nork-Marash) a v nedaleké vesnici Nor Adzhin. Ve vesnici Nor Kharberd nedaleko Jerevanu žijí potomci Boša, kteří se na základě smlouvy z Lausanne z roku 1923 (upravující výměnu muslimských křesťanských obyvatel mezi Tureckem a Řeckem) přestěhovali z Malé Asie do Řecka. Odsud pak byli v letech 1947–1948 repatriováni do Arménie.

V Gruzii Boša/Bošebi žijí zejména ve městech Achalkalaki a Akhaltsikhe (v regionu Samcche-Džavachetie hraničícím s Arménií, tedy s většinou arménského obyvatelstva) a ve městech Calka, Shulaveri a Marneuli (v regionu Kvemo Kartli), vesnicích Dilipi (v obci Ninotsminda) a Khizilkilisa/Ghzlkilisa (v obci Calka) a ve staré arménské čtvrti Avlabari hlavního města Tbilisi.

V Ázerbájdžánu žili Boša ve sporném regionu na území Shahumyan, jež sousedí s bývalou oblastí Náhorního Karabachu. V minulosti žili také v dalších městech (zejména Baku a Sumqayit), většina z nich však po válce v Náhorním Karabachu v letech 1992–1994 emigrovala do Arménie. V devatenáctém století, za Osmanské

říše, žili Lomové rozptýleni v různých oblastech Malé Asie.

Poša v Turecku dnes žijí v malých obcích v provinciích Kars, Artvin, Van, Erzurum, Bayburt, Gümüşhane, Erzincan, Sinop, Samsun, Sivas, Kastamonu a Ankara. Během aktivní kočovné sezóny část z nich bivakuje u asijské strany města Istanbul. Malý

počet Poša rodin žije v Istanbulu, ve staré arménské čtvrti v okrese Kurtuluş.

JAZYK A LEGENDY

Lomové v Zakavkazsku mluví především arménsky, mají však také „vlastní“ jazyk, Lomavren. Ten už je ohrožen a používá se jako tajný jazyk. Identita Lomů má více rozměrů,

její nejvýznamnější část přitom tvoří preferovaná arménská etnická identita, jež není ve střetu s vědomím samostatné identity Lomů. Skutečnost, že preferovaná arménská komunita má vlastní národní stát, dodává identitě Lomů nový rozměr. Sami se identifikují a jsou vnímáni jako komunita, jež je součástí arménského národa v Arménii, arménské národní menšiny v Gruzii a arménských obyvatel Istanbulu či samostatnou komunitou na různých místech ve východním Turecku.

Tradiční profese Lomů určoval již jejich částečně kočovný životní styl (v zimě si najímali obydlí ve vesnicích a poté následovala aktivní kočovná sezona). Hlavním zdrojem obživy byla výroba žíněných síték (vyráběných muži a prodávaných ženami v domech místních obyvatel). Hlavní tradiční povolání Lomů vysvětluje několik lidových legend. Podle jedné legendy (zaznamenané v Gruzii u komunity Boša, uprchlíků z regionu Erzurum) Ježíš Kristus jednou našel v chlebu mnoho nečistot, což ho rozhněvalo. Vytrhl si tedy několik vlasů a dal je jednomu ze svých učedníků, který nevěděl, co si s nimi počít. Ježíš vlasy požehnal a učedník ukázal, jak z nich vyrobit sítko. Učedník se tak stal zakladatelem cechu výrobců síték, cechu Boša, proto si Boša říkájí Makhagordz (tedy v arménštině výrobci síték). Tato legenda je známá dodnes, jak vidíme z poznámky jednoho Loma z Achalkalaki: „Nebýt Boša, museli byste jíst myší trus. Boša byli čistotní a vyráběli cedníky, aby

lidé mohli prosit mouku a nejedli myší trus.“ Podle jiné legendy z Turecka se Boša výrobu síték naučili od biblického Jóba. Některé komunity Lomů se také proslavily mužskými orchestry, které na svatbách a jiných oslavách hrály tradiční arménskou hudbu.

POČET A KAŽDODENNÍ ŽIVOT

Skutečný počet Lomů je podle všeho výrazně vyšší, než uvádějí oficiální údaje. Údaje ze sčítání obyvatelstva lze považovat pouze za jakýsi ukazatel, etnické a národní identity Lomů se totiž překrývají (v Arménii je evidují jako součást titulárního národa a v Gruzii jako součást arménské menšiny). Vyjdeme-li z dostupných údajů, posudků expertů a pozorování terénního výzkumu, počet Lomů (Boša/Bošebi) lze odhadnout na 5 000 až 6 000 v Arménii a 2 000 až 3 000 v Gruzii, celkem tedy nejvýše 10 000–12 000 osob.

Životní podmínky Lomů se od životních podmínek etnických Arménů a Gruzínců nijak zvlášť neliší. Ani jejich čtvrti se dnes příliš vizuálně neliší od jiných sousedních čtvrtí a nejsou odděleny, a cizinec by často na první pohled ani nepoznal, že tam žijí. Celková životní úroveň Lomů je více či méně na stejné úrovni jako u jejich sousedů. V dnešní době již svůj částečně kočovný způsob života neprovozují a neliší se od ostatních Arménů ani svým vzhledem a oblečením ani zaměstnáním.

Občas Lomové hrdě říkají, že k jejich komunitě patří nejslavnější hudebníci Arménie, jejich jména však neprozradí, protože svůj původ před okolním obyvatelstvem skrývají.

ZAMĚSTNÁNÍ A ORGANIZACE

V současné době se Lomové ve všech oblastech především zabývají obchodem. Typickým příkladem je město Achalkalaki, kde místní obyvatelé Lomy často označují za „pány trhu“. Mnozí z nich také často cestují po celém regionu i za jeho hranice – vykupují zemědělskou produkci od farmářů a různé spotřební zboží na hlavních trzích a pak je znovu prodávají na trhu nebo převážejí a prodávají v odlehlých vesnicích. Relativně malá část Lomů má na trhu stále vlastní dílny na cínové výrobky (včetně modernizované verze sítka), kožené klobouky, boty a další zboží.

Lomové v Zakavkazsku se dnes v ničem neliší od místních Arménů. Vyznávají stejné náboženství, jsou občany země, ve kterých žijí, a mají podobnou životní úroveň, gramotnost, vzdělání a společenské postavení. Vzhledem ke svému téměř úplnému začlenění do arménské společnosti (nebo do arménské menšiny v Gruzii) necítí potřebu vytvářet vlastní občanské organizace. (redakčně kráceno)

Z angličtiny přeložila Sylva Ficová.

ROMOVÉ V GRUZII: MENŠINA, KTERÁ NIKOHO NEZAJÍMÁ

Inka Jurková

Gruzínština je pro Evropany velmi zvláštní a nesrozumitelný jazyk, který kromě složité gramatiky a obtížně vyslovitelných výrazů využívá unikátní abecedu. Většina slov se nepodobá ničemu, co jste kdy slyšeli, a ani nevychází ze slovanského nebo germánského základu, abyste si alespoň někdy mohli domyslet, co které slovo znamená. Na rozdíl od téměř všech evropských jazyků nejsou tak ani Romové označováni žádným slovem, které by bylo příbuzné termínům „Rom“ či „Cikán“. V Gruzii jsou Romové označováni jako ღმრის, což se čte jako „boša“.

Foto: Velvyslanectví ČR v Tbilisi

MIGRACE ROMŮ DO GRUZIE

Většina Romů z celkového počtu přibližně 1 500–2 000 osob, které v současnosti žijí v Gruzii, pochází ze sousedních zemí: z Ruska, Arménie, Ázerbájdžánu a Turecka. Téměř všichni ostatní gruzínští Romové jsou z Ukrajiny a Moldávie, odkud přišli jejich předci ve 30. letech 20. století, kdy byly obě země zasaženy rozsáhlým hladomorem. To alespoň tvrdí ve svém výzkumu z roku 2013 bulharští romisté Elena Marushiaková a Veselin Popov. Zajímavostí je, že jednou z hlavních příčin tohoto hladomoru byla politika gruzínského rodáka Josefa Vissarionoviče Stalina, který

nařídil odvoz většiny obilí z Ukrajiny do ostatních částí Sovětského svazu, což měl být trest za nedostatečnou loajalitu vůči Rusku. Stalin měl nepřímý vliv i na migraci Romů z Ruska do Gruzie v době druhé světové války, kdy utíkali z území, na kterých bojovala ruská a německá armáda.

Přesuny Romů v rámci Sovětského svazu byly poměrně čilé a dají se snadno vystopovat na základě významných historických událostí. Romové využívali možností volného pohybu po územích sousedních zemí nejen jako cestu k přežití, ale hlavně pro potřeby zajištění obživy prodejem drobného zboží, handlováním s koňmi

a předpovídáním budoucnosti. Někteří se také živili výrobou kožených a cínových produktů, respektive kovářstvím. V roce 1956 však byl vydán zákon o zákazu kočování a všichni Romové na území Gruzie byli nuceni se usadit a začít pracovat v kolchozech a továrnách.

ROZPAD SOVĚTSKÉHO SVAZU – A CO DÁL?

David Szakonyi z European Center for Minority Issues se ve své studii z roku 2008 věnuje vývoji společenského postavení gruzínských Romů. Uvádí, že po rozpadu Sovětského svazu se situace Romů v Gruzii vyvíjela velmi

obdobně jako v zemích východní Evropy. Za komunismu zaměstnaní Romové přišli po přechodu na kapitalismus o práci a novou se jim nepodařilo získat kvůli nedostatečnému vzdělání a diskriminaci na pracovním trhu. Mezi další příčiny dnešního vyloučení Romů na okraj společnosti řadí také sérii pogromů z počátku 90. let, během kterých nacionalistické milice srovnaly se zemí některé romské vesnice a zabavily Romům jejich pozemky a majetek. Jednalo se o několik ojedinělých případů, které se od té doby neopakovaly, přesto měly neblahý dopad na rozvoj romské komunity v Gruzii, která se raději stáhla do ústraní.

Dnes jsou Romové v Gruzii vyloučeni ze společnosti, někteří nemají doklady totožnosti, nepracují a děti nechodí do škol. Aktuální situace má několik příčin: nerovný start v 90. letech, kdy kvůli pogromům a gruzínsko-abcházskému konfliktu muselo mnoho rodin opustit svá bydliště, ale po urovnání situace se neměly kam vrátit, protože jim byly zabaveny neobydlené domy a byty; vysoká nezaměstnanost v celé Gruzii i mezi majoritním obyvatelstvem (dle oficiálních statistik dosahuje 12,5 %, dle neoficiálních odhadů až 30 %), špatná finanční situace ztěžující dětem školní docházku (rodiny nemají prostředky na zaplacení školních potřeb, obědů, cestovného či oblečení a děti musí během dne žebrať na ulicích buď se svými rodiči, nebo samy). Stejně jako v jakékoli jiné chudé společnosti se i zde mnoho Romů dostalo do dluhových pastí, kvůli kterým jsou celé rodiny nuceny zapojit se do organizovaného žebření, ze kterého jde velká část „výdělků“ lichvářům jako splátky půjček.

„Dalším z velkých problémů je neexistence osobních dokladů, o které mnoho Romů přišlo při reorganizaci Sovětského svazu a bojích v Abcházii,“ říká Nino Gvedashvili, bývalá zaměstnankyně Human Rights House Tbilisi. Život bez oficiálního dokladu a státní příslušnosti znamená život bez zdravotní péče, bez jakékoli finanční podpory i bez možnosti zapsat děti do škol.

Dle výzkumu gruzínské organizace Disarmament and Nonviolence z roku 2016, do kterého byly zapojeny

Foto: Lucie Čechovská

romské ženy napříč Gruzii, mají dnes rodiny nejčastěji 4–6 dětí, se kterými jsou většinou doma otcové, zatímco matky tráví čas na venkovních trzích věštěním z karet, prodejem drobného zboží a žebřáním. Výše podpory v nezaměstnanosti je přibližně 600 Kč na osobu na měsíc, přičemž pronájem malého bytu v okrajových částech Tbilisi stojí cca 250 USD. V bytech 2+kk tak žijí až desetičlenné rodiny, které společnými silami platí za střechu nad hlavou a za jídlo.

NA POSLEDNÍM MÍSTĚ

Gruzie bohužel aktuálně řeší celospolečenské problémy, jako je vysoká nezaměstnanost, nedořešené válečné konflikty s Ruskem o Abcházii a Jižní Osetii a stovky tisíc vnitřních přesídlenců z těchto území, kteří přišli o svá bydliště. V takové situaci není vláda schopna a ochotna se o romskou komunitu, která patří mezi ty méně početné, starat a soustředit se na zlepšení jejího každodenního života. Přibližně od roku 2005 čas od času realizují místní nevládní organizace projekty zaměřené na Romy, které nejčastěji financují ze zahraničních zdrojů, včetně například dotací z Velvyslanectví České republiky.

Jednou z mála nadějí pro budoucí generace je Elena Proshikiani, která je podle všech šesti gruzínských neziskových organizací pracujících s Romy jediná vysokoškolsky vzdělaná

Romka v celé zemi. Aktivně se angažuje v romských projektech a udržuje blízký kontakt s Romy v několika lokalitách. Výjimečná situace v poměru ke zbytku Gruzie je v přímořském městě Kobuleti, kde funguje letniční sbor vedený romským pastorem a kde někteří Romové pracují ve službách a mnoho z nich si, obzvláště v letních měsících, přivydělává venkovním prodejem všeho možného.

JEDNOTLIVÉ ÚSPĚCHY DÁVAJÍ NADĚJI DO BUDOUCNA

Úspěchy v romské komunitě se v Gruzii počítají v řádu jednotek, což ale vzhledem k celkovému počtu Romů a ekonomické situaci, v jaké se celá země nachází, není negativní zjištění. Naopak, každý jedinec může být sám o sobě velkou změnou. Na příkladu pěti mladých Romů, kteří v loňském roce prošli rekvalifikačními kurzy financovanými českým velvyslanectvím v Tbilisi a dnes pracují ve zvolených profesích, je vidět, že se stačí v prvních několika málo letech svého života vyhnout kariéře žebraků a poté mají Romové v Gruzii šanci na slušné uplatnění v přímořských resortech nebo ve větších městech, také díky své obrovské jazykové vybavenosti (ruština, romština, gruzínština), kterou – na rozdíl od majoritní společnosti – získávají přirozenou cestou ve svých rodinách.

O ROMA ANDRE GRUZIJA: CIKŇI NACIJA PAL SAVI ŇIKO NA BAJINEL

Inka Jurková

Gruzinsko čhib hiňi predal o Evropana igen čudno the Ňiko la na achaľol, hin la igen phari gramatika the o lava pen naden mištes te phenel, upreder la hin aver unikatno abeceda. Lakere lava hin aver, sar andro germanske, abo slovanske čhiba, ta naši duminen, pal soste hin e duma. Navičinen le Romen avka sar andro aver evropske čhiba „Rom“ abo „cikán“ . Andre Gruzija len vičinen ღმრთი, so genen sar „boša“.

ROMENGERI MIGRACIJA ANDRE GRUZIJA

Buter džene le Romendar, save dživen andre Gruzija u hine oda vaj 1 500–2 000 manuša, hine khatar o štati paš e Gruzija: khatar e Rusija, Armenija, Azerbajdžanos, Turecko. Aver gruzinska Roma hine khatar e Ukrajina the Moldavija, odari avle lengere daja the o dada andro 30. berša andre 20. šel berša, kana has andre kala štati bari bokh ajsi, hoj o manuša merenas bokhatar. Kada phenen andro avrirodkeriben savo kerde andro berš 2013 duj bulharska „romista“ e Elena Marushjaková the o Veselín Popov. Vaš bari bokh pre ukrajina has došali e politika, savi akor kerelas o Josef Vissarionovič Stalin, savo andre Gruzija uliľa. Jov akor phenda, te khatar e Ukrajina lidžan het savore dživa (zarnos), duminelas, hoj e Ukrajina nane dosta loajalno la Rusijaha. O Stalin has tiš došalo, hoj o Roma andro mariben denašenat khatar e Rusija andre Gruzija, sar pen marenas rusike the Ňemcike slugadža.

O Roma andro Sovjetsko svazos phirenas upre tele avka sar džanas bare historicka ačhibena. Phirenas pal o štati andre SSSR the kerenas, oda so džanenas. Bikenavkernas, handlinenas le grajen, genenas andal o vasta, kerenas chartiko buti. Andro berš 1956 has kerdo nevo zakonos pal phirdune manuša, u o Roma imar našti phirenas le verdanenca. Andre Gruzija o Roma musaj phirnas te kerel buti andro kolchoza the andro tovarňi.

O SOVJETSKO SVAZOS IMAR NANE – U SO DUREDOR

O David Szakonyi khatar o European Center for Minority Issues andre peskeri studija andro berš 2008 irinel pal socialno postos savo hin le Romen andre Gruzija. Irinel, hoj avka sar andro aver štati andre vichodno Evropa, o Roma ačhile andro kapitalismos bijal

Foto: Antonín Jelínek

e buti, nahas len e kvalifikacija u hine marde la diskriminacijaha te džal pal e buti. Andro 90. berša kerenas andre Gruzija o nacionalista tiš o pogromy (demavenas the lenas le romen palal), nacionalisticko milicija le Romenge čhivelas tele o khera andro gava, savoro lenge ile. Džalas pal paru ajse kauzi andre Gruzija, no o Roma akorestar daranas, the cirdle pen het le gadžendar.

Ada džives hine o Roma andre

Gruzija pro agor le manušendar khatar e majorita, nane len o dokladi (liľa), nane len buti the o čhavore naphiren andro školi. Hin oda vašoda: andro 90 berša kerenas pro Roma o pogromy (lenas len palal), gruzinsko-abchazko konfliktos kana tradenas le Romen avri andal o khera, u sar o konfliktos pregejľa, ta le Romen nahas kaj te džate bešel, bo lenge ile o khera; but manušen andre Gruzija nane e buti the andre majorita (oficialna numera

phenen hoj oda hin 12 %, naoficialno numera phenen hoj oda hin dži 30 %), bijal o love o čhavore našti džan andre škola (andro famelji nane love pro dili, pro uraviben, pro drom u o čhavore phiren te mangel o love pro ulici le dajenca či korkore). Avka sar andro aver čore manušengere sgejlipena pen o Roma chudle andre adošagovo spirala, u ačhel lenge ča te mangel o love (te žobrinel) u palis o love den le manušenge, so keren e lichva.

„Aver bari bibacht hin, hoj le Romen nane lengere liľa, o liľa našliľe, sar has e reorganizacija andro Sovjetsko svazos the o maribena andre Abchazija,“ phenel e Nino Gvedashvili, savi kerelas andre organizacija Human Rights House Thibilisi. O dživipen bijal o liľa hin igen nalačo, manuša našti džan ko doktora, nachuden socialne love u našti bičhaven le čhavoren andre škola. Gruzinsko organizacija Disarmament and Nonviolence kerda maškar romane džuvlija andre Gruzija andro berš 2016 avrirodkeriben savo sikhadža, hoj le fameljen hin 4–6 čhavore, savenca hine khere o dada, the o daja phiren avri pro tarhi te phenel andal o vast, bikenen vareso cikno u mangel o love. Te vareko chudel o socialne love, ta oda hin vaj 600 koruni pre jekh manuš andro čhon. Jekh cikno kher andro Thibilisi mol 250 USD. Andro khera 2+kk vašoda dživen but džene, te birinen kajci love te del u varesar te dživel.

CALKOM PRO AGOR

Calo Gruzija akana dikhel pal but pharipena andre majorita, but manušen

Foto: Lucie Čechovská

Foto: Antonín Jelínek

nane e buti, mek nane savoro pro than andro maribnaskero konfliktos sar pen marenas le Rusenca vaš e Abchazija the Teluňi Osetija. But ezera manuša andal ala štati bešen akana andre Gruzija, bo len nane kaj te džal. Andre kajsi situacija o rajaripen pal o Roma nabajinel, bo naperen maškar bare naciji. Le beršestar 2005 keren predal o Roma varesave projekti o organizaciji, save naperen tel o rajaripen u o love mangel andro aver štati, maškar save hin tiš o Velvyslanectví České republiky. Jekh pozitivno hiros vaš o generaci-

ji, so barona avri hin e Elena Proshikiani, savi sar phenen savore šov organizaciji, save keren le Romenca, hiňi maškar o Roma andre Gruzija ča jekh, le diplomoha bara školatar. Hiňi aktivno andro romane projekti the phirel pal o Roma andro buter locality. Aver situacija andre Gruzija hin andro foros paš o baro paňi Kobuleti, kaj hin letnično sboros the romano pastoris. Varesave Romen odoj hin buti u but Roma linaje bikanavkeren savoro, so pes del.

VAREKASKERO FEDER DROM DEL ZOR AVRE MANUŠENGE

Te manuš andre romaňi komunita andre Gruzija chudel feder šanca, hin mišto, bo e Gruzija hin čoro štatos. Akor hin vareso nevo. Oka berš chudle ajsi šanca pandž terne romane čhave. Phirenas pre rekvalifikačne kurzi pre save diňa o love České velvyslanectví andre Thibilisi u adadžives keren o profesiji, save kamenas te kerel. Hin te dikhel, hoj te na phiren ciknorestar te mangel o love pre ulica, šaj keren o Roma andre Gruzija vareso aver. E šanca len hin andro fora paš o baro paňi abo andro bareder fora, hin len šanca, bo džanen mištes te del e duma – rusika, romanes, gruzinski, oda sikhľon ciknorestar andro famelji. ●

KREV MÁME VŠICHNI STEJNĚ ČERVENOU

Renata Kováčová / Foto: archiv autorky

V naší zemi onemocní každoročně stovky stovky lidí, včetně mládeže a malých dětí, poruchami krvetvorby, které vážně ohrožují jejich život. Nejznámější a nejčastější z nich je leukémie. Následují ji zhoubné nádory krvetvorby a těžké útlumy krvetvorby nebo imunity. Poslední nadějí pro těžce nemocného je často cizí člověk, který se jako dobrovolník nechal zapsat do registru dárců kostní dřeně. Možná, že nikdy nikdo nebude potřebovat transplantaci s krvinkami vašeho typu. V opačném případě můžete být právě vy jediným člověkem na světě, který mu může pomoci k návratu do života. Existuje snad větší dar člověka člověku?

Dcera má problém – kýlu v třísle, která potřebuje operaci. Přijíždíme do nemocnice a tam stojí paní, která ihned upoutá mou pozornost; působí neupraveně, jaksi zanedbaně. Celý zbytek dne pak na ni narážím, nemám však chuť se s ní bavit, za což se zpětně stydím: dělám totiž přesně to, co sama nesnáším – odsuzuji někoho kvůli vzhledu, namísto toho, abych ho lépe poznala.

Druhý den ráno podstoupí má dcera zmíněnou operaci, a když ji odvázejí na operační sál, mířím znovu ven, před nemocnici. Na lavičce zase sedí ona paní. Zve mě, ať si k ní přisednu a já jsem ráda, protože jsem tam tentokrát úplně sama – není tu nikdo z rodiny, o koho bych se mohla opřít.

Každý z nás může dát někomu naději

Ptá se mě, proč pláču, a já jí odpovídám, že mi právě operují dceru s tříselnou kýlou. Podívá se na mě, usměje se a řekne: „Nebojte se, vaše dítě bude v pořádku, moje je na tom daleko hůř, já už tu jsem tu tři měsíce a bojujeme s leukémií.“ V tu chvíli ztratím řeč, stírám si slzy a nejradši bych si nafackovala. Najednou uvidím v jejích očích bolest a pochopím, proč byla neupravená – bojuje tu o život svého dítěte. Tahle žena už viděla smrt zblízka, viděla umírat děti a bojí se dne, kdy přijde řada na to její. A s mou dcerou měla pravdu. Po operaci je v pořádku a nazítří odjíždíme domů.

Od té doby však nemůžu na tu paní přestat myslet a časem se rozhoduji, že vstoupím do registru dárců kostní dřeně. Pravděpodobnost, že budu vybrána jako dárce, je sice velice malá, ale už ten pocit, že tímto krokem mohu dát někomu naději, mě motivuje.

JAK PROBÍHÁ REGISTRACE A ODBĚR

Na webu www.kostnidren.cz vyplňuji dotazník pro dárce. Vybírám nejbližší město, kde odběr krve provádí a dotazník odesílám. Jak jednoduché. Téměř okamžitě dostávám potvrzující e-mail s informacemi, kdy se k odběru dostavit.

Vydávám se tedy do mostecké nemocnice. Mířím na transfuzní oddělení a mám trochu strach, protože odběry krve nemám právě v lásce. Vcházím dovnitř a sestřička už mě vítá

se slovy: „Nebojte, jde jen o trochu krve, která může zachránit životy.“ V tu chvíli vím, že jsem tu správně a dělám dobrou věc. Usedám tedy na křeslo a sestřička mi odebírá nepatrné množství krve. Ani to nebolelo.

Odcházím domů a jsem šťastná, že jsem svým rozhodnutím možná dala někomu šanci na uzdravení. Nejsem žádná celebrita, jsem obyčejný člověk stejně jako vy. Nečekejte prosím, až vám někdo bude muset otevřít oči jako mně, a pokud můžete, tak do registru vstupte.

PODMÍNKY VSTUPU

- věk od 18 do 40 let věku (evidence v databázi registru do 55 let věku dárce)
- ochota pomoci jakémukoli pacientovi nejen z ČR, ale i ze zahraničí
- hmotnost vyšší než 50 kg
- výborný zdravotní stav (žádné závažné onemocnění, ani v minulosti)
- bez trvalé medikace a léčby (výjimkou je antikoncepce)
- ochota podstoupit odběry krve a případná další vyšetření
- ochota věnovat svůj čas a pohodlí
- veřejné zdravotní pojištění platné v ČR

JAK PROBÍHÁ ODBĚR KRVETVORNÝCH BUNĚK?

Prokáže-li se shoda mezi dárce a pacientem, požádá transplantační centrum o odběr krvetvorných buněk a navrhne vhodné termíny. Příprava dárce začíná přibližně měsíc před samotným odběrem. Jedná se o podrobné vyšetření zdravotního stavu – odběr krve pro laboratorní testy, RTG srdce a plic (v případě odběru kostní dřeně také RTG pánve), EKG, interní vyšetření a případně další doplňující vyšetření.

V SOUČASNOSTI SE KRVETVORNÉ BUŇKY ZÍSKÁVAJÍ DVĚMA ZPŮSOBY:

1. Odběr kostní dřeně

Odběr kostní dřeně z pánevních kostí se provádí podobně jako malá operace.

Trvá přibližně hodinu a provádí se v celkové narkóze – dárce v době odběru necítí žádnou bolest. Punkční jehlou se odsaje potřebné množství kostní dřeně (maximálně 1500 ml, podle váhy pacienta a dárce). Odebrané množství kostní dřeně nepřesáhne 5–10 % celkového objemu. Všechny ztráty si zdravý organismus v krátké době nahradí přirozenou regenerací. Další komplikace jsou vzácné.

2. Odběr krvetvorných buněk na separátoru

Tento odběr se provádí ambulantně na aferetickém oddělení odběrového centra pomocí přístroje – separátoru. Před odběrem krvetvorných kmenových buněk ze žíly je nutné buňky dárce krátkodobě namnožit a vyplavit z kostí do krevního oběhu. Čtyři večery před odběrem proto dostává formou podkožních injekcí stimulační přípravky, jehož účinkem se krvetvorné buňky vyplaví do krevního oběhu.

Dárce je napojen na separátor loketními žilami. Celá procedura trvá přibližně 4 hodiny. Dárce při odběru leží, může sledovat TV, spát nebo poslouchat hudbu. Asi 2–3 hodiny po skončení odběru může být dárce bezpečně propuštěn domů.

Dárce má právo na konečné rozhodnutí, který ze dvou způsobů odběru podstoupí.

MOJI POMOC NEPOTŘEBUJÍ JEN ROMOVÉ

Stanislava Ondová / Foto: Archiv Jarmily Kuchárové

I když teď pracuje pro Oblastní charitu Most, v Chomutově zná Jarku Kuchárovou snad každý. Pro mnohé je synonymem emancipované romské ženy, která dokázala, že lze skloubit domácnost se starostí o děti a zároveň budovat kariéru sociální pracovnice. Její úspěchy se však neměří v penězích, nýbrž počtem zachráněných rodin.

Před revolucí byla Jarka spokojená matka dvou dětí, pracovala v místní fabrice. Měnit něco na svém životě ji tehdy ani nenapadlo. Tedy až do chvíle, kdy její syn David začal navštěvovat učební obor kuchař – číšník. A jako každého budoucího číšníka čekala i Davida povinná praxe. Na první pohled zcela běžná situace v životě studenta, jenže David je Rom, a na praxi do restaurace ho nechtěl nikdo přijmout. „Oběhali jsme snad všechny restaurace z okolí, až jsme nakonec našli jednu, která byla ochotna mého syna na praxi vzít, ovšem s podmínkou, že zůstane jen v kuchyni a nebude se v restauraci ukazovat. Na vysvětlenou uvedli, že jejich klientelou jsou především Němci a na hosty by Rom „na place“ nepůsobil dobře. Pochopitelně mě to štválo, vůbec jsem nerozuměla tomu, jak může někdo takhle přemýšlet. Uvědomila jsem si, že i ostatní romské děti a jejich rodiče mohou řešit podobnou situaci,“ přibližuje Jarka moment, kdy se rozhodla, že to tak nenechá.

Když pak v 90. letech vznikla Evangelická akademie Praha, neváhala ani minutu a přihlásila se na studia. A to i přesto, že její manžel byl proti. „Věděla jsem, že manžel si nepřeje, abych studovala, byl vychovaný postaru. Žena se měla točit jen kolem plotny a starat se o děti, já jsem však jeho postoj nesdílela,“ přiznává po chvíli sociální pracovnice, která v tu dobu vstoupila i do Ženské romské skupiny Manushe, kde se potkala s dalšími ženami s podobným osudem. Manushe Jarce pomohly vzepřít se a změnit svůj život od základu. Když pak viděla, jak ženy kolem ní rozkvetly a chodily se vzpřímenou hlavou, věděla, že to má smysl.

HRDÝ MANŽEL

Nakonec manžel paní Jarky ustoupil a byl to on, kdo se pak všude chlubil, že jeho žena studuje na střední škole.

„Pro práci v sociální oblasti bylo důležité získat kromě vzdělání i praxi, protože jinak to nejde,“ popisuje své začátky Kuchárová, která v době studia pracovala ještě jako jeřábnice, ale zároveň už na půl úvazku působila jako romská poradkyně při okresním úřadu. Učit se po nocích se jí nakonec vyplatilo. Po maturitě nastoupila do Člověka v tísní jako sociální pracovnice. Je všeobecně známé, že v drtivé většině je sociálním pracovníkem žena. Jarka pro to má vysvětlení: „Žena má jiné sociální citění a je empatičtější než muž. Navíc v 90 % přijde na úřad řešit záležitosti žena. A z praxe

brzy zjistíte, že žena má k ženě větší důvěru a svěří se jí někdy i s opravdu velmi choulostivými problémy, které by muži – sociálnímu pracovníkovi – říci nemohla, protože by se styděla.“ Kdo by si však myslel, že klienti paní Jarky jsou jen Romové, ten by se mýlil. „S klienty to mám tak půl napůl. Někteří klienti z většinové společnosti na mě jako Romku nereagují úplně pozitivně. S negativními reakcemi se srovnávám tak porůznu, většinou se je snažím hodit za hlavu, ale přiznávám, že to občas člověku nepřidá,“ svěří se Jarka a dodá, že zrovna tato práce není pro každého, člověk musí mít dobré

sociální citění a nebrat svou práci jako zaměstnání „od do“, ale jako poslání.

ÚSTAVNÍ PÉČE JAKO POSLEDNÍ ŘEŠENÍ

Od počátku inklinovala spíše k oblasti péče o dítě, často řešila i ústavní výchovu dětí. Mnohokrát stála u soudu spolu s rodiči, kterým měly být děti odebrány, ve snaze soud přesvědčit, aby rodiče dostali novou šanci. Nejednou se musela zaručit, že s rodinou bude nadále pracovat, a zlepšit tak životní podmínky pro ně i jejich děti. „Jako sociální pracovnice se někdy setkávám i s tím, že některé rodiny podceňují péči o děti a ty musí být potom odebrány z rodiny a umístěny do ústavní péče,“ poodkryje ne zrovna příjemnou stránku svého zaměstnání a dodává, „v takových případech se snažím rodinám pomoci, ale někdy se stane, že to prostě nejde. Pak jsem nucena rodiče informovat, že se jejich děti budou mít lépe jinde.“ Za svého působení pomohla řešit stovky případů, radost jí udělá, když se klient vzchopí a její služby už nadále nepotřebuje. Kuchárová zmiňuje, že kromě běžné terénní sociální práce je pro Romy zásadní role zdravotního sociálního pracovníka. Podle ní je důležité, aby pracovník chodil například přímo mezi Romky a informoval je o důležitosti gynekologické prevence nebo aby nepodceňovaly prevenci rakoviny prsu a absolvovaly vyšetření na mamografu. Starší Romové se často obávají zajít k lékaři, vyhledávají specialisty, až když pociťují závažné zdravotní potíže.

NEDOSTATEČNÁ SPOLUPRÁCE NEZISKOVEK

Za poslední léta se podle slov Jarky Kuchárové počet neziskových organizací a sociálních pracovníků zvýšil. Sama Jarka vnímá vzájemnou rivalitu mezi těmito organizacemi a především nedostatečnou spoluprací. „Máme zkušenosti, že naši klienti využívají služby vícero organizací, ale my nemůžeme vykazovat stejné klienty. Klientům to vyčítat nemůžeme, je to administrativní záležitost. Kdyby spolu organizace více spolupracovaly, bylo by to jen ku prospěchu klientů. V dnešní době se otevřelo velké množství služeb pro klienty, ale lidé o nich moc nevědí. Romové velkou část z těchto

služeb vůbec nevyužívají,“ postěžuje si Kuchárová, která vidí problém ve špatné informovanosti. „Ve městě o mně sice všichni vědí, ale nikdo mě neosloví. Ráda bych oslovila romské maminky, které by se chtěly do projektu zapojit, ale pokud si sama informace nevyhledám nebo si o nich nepřečtu v tisku, tak nic nevím. A přitom pro sociálního pracovníka, který pracuje pod neziskovou, je třeba spolupráce s úřady podstatná. Bohužel, úřady jsou jiného názoru,“ nešetří kritikou sociální pracovnice, která je v oboru dvacet let. „Všechno je o lidech, když mě úřednice zná ještě z dřívějšíka, komunikace je mezi námi dobrá, ale většina těchto žen je již v důchodu a s těmi, co teprve začínají, se komunikuje složitě, a to i v případě, že klient předloží dokument, ve kterém souhlasí, že ho můžeme ve všem zastupovat,“ doplňuje.

ROMŮ NA DŮLEŽITÝCH MÍSTECH JE STÁLE MÁLO

Jako největší omezení ve své práci vidí fakt, že nemá pravomoc o něčem rozhodovat. Mnohdy se setkává také

s podceňováním své práce úřednicemi, které v ní vidí něco méněcenného. „Ale nejvíce mě mrzí, že na důležitých místech nepracují Romové. Nemáme šanci cokoli rozhodovat a měnit věci k lepšímu, a pokud se to nezmění, nikdy to společnosti neprospěje. Je potřeba, aby Romové byli alespoň tam, kde se jich to přímo týká,“ stojí si za svým Kuchárová. Nicméně, díky jejím zkušenostem se i přes nesnadné postavení před úřady daří získat alespoň pro některé rodiny potřebný čas. „Přijdu a na rovinu jim řeknu, aby nám poskytli čas, že se s rodinou budeme snažit situaci vylepšit.“

Paní Jarka inspirovala k práci s potřebnými i svého syna. „My to máme rozdělené, můj syn dělá doučování a mimoškolní aktivity. Vede také děti ke sportu. Často se mu snažím dát tip na rodinu, kde je zapotřebí děti nějak směřovat a motivovat,“ říká a prozrazuje, že právě se synem má společný cíl: plánují jít oba na vysokou školu a založit si vlastní neziskovou organizaci.

●

DÁT ŠANCI ZMĚNĚ

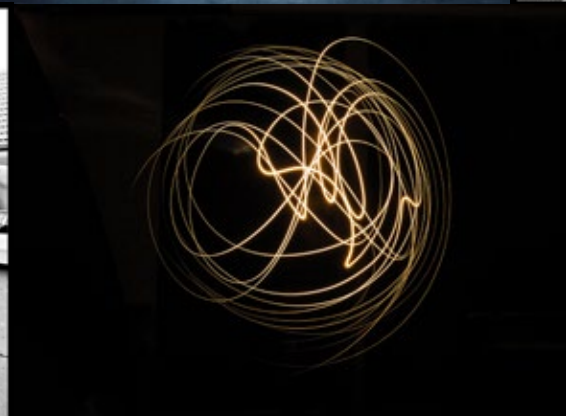
Jana Baudyšová / Foto: děti ze sociálně vyloučených lokalit

Návštěvníci Galerie Českého rozhlasu v Praze si mohli během měsíce ledna prohlédnout netradiční výstavu fotografií nazvanou **Šance pro děti objektivem fotoaparátu**. Vystavené snímky fotily děti ze sociálně vyloučených lokalit v Chrudimi, Hrochově Týnci a v Prachovicích. Fotografický workshop, který pro tyto děti od roku 2015 připravuje nezisková organizace **Šance pro tebe**, pomáhá vedle probouzení uměleckých talentů i zlepšovat vztahy a odstraňovat předsudky.

„Děti a mladí z těchto vyloučených lokalit pocházejí často z rodin, které řeší zadluženost, nízké vzdělání, nezaměstnanost. Svůj volný čas tráví buď ‚doma‘, na ubytovně, nebo venku na ulici, kde je velké riziko, že se setkají s drogami nebo třeba vandalismem. Díky fotografování mají možnost svůj volný čas prožít jinak a zajímavě – mnoho z nich například díky workshopům zažilo úspěch, chuť naučit se něco nového, věnovat se něčemu, co má smysl. Přes děti se snažíme motivovat i jejich rodiče – zvyšovat jejich zájem a zodpovědnost za svůj osud i osud svých dětí,“ přibližuje ředitelka Šance pro tebe Sophia Dvořáková.

„Na některých fotkách jsem byl vyfocen i já. Byl to pro mě zvláštní

a nový pocit – vidět se v pražské galerii. Překvapilo mě, jak se k nám zaměstnanci rozhlasu chovali – jako k opravdovým umělcům,“ vzpomíná na vernisáž výstavy Dominik, jeden z autorů fotografií. Výstavy nebo dražby snímků jsou navíc příležitostí pro vzájemné setkávání a porozumění lidí z různých sociálních vrstev. Cílem workshopů samotných pak podle Dvořákové bylo dát šanci změně – v dovednostech, pohledu na sebe samotného i v pohledu na svět okolo sebe. „Sama pracuji v terénu a za každou z těch fotografií vidím příběh. Moc dobře vím, jak to může být v životě někdy těžké i jaké předsudky musejí tyto děti překonávat – a věřte, není to vůbec jednoduché,“ říká ředitelka Šance pro tebe.

PŘÍBĚH KRAJNÍ REVOLTY: „CIKÁNSKÝ ODBOJ“ V KONCENTRAČNÍM TÁBOŘE AUSCHWITZ-BIRKENAU

Michal Schuster

V koncentračním táboře Osvětim došlo 16. května 1944 k něčemu naprosto mimořádnému – proti příslušníkům SS se vzbouřili Romové věznění v tzv. cikánském táboře. Ta událost je v Česku stále téměř neznámá, přestože se k ní váže celosvětově stále populárnější Den romského odboje. Významné události si připomínáme u příležitosti Dne osvobození koncentračního tábora Osvětim, který připadá na 27. ledna.

Po odvezení většiny Romů do osvětimského komplexu během roku 1943 následovaly roku 1944 již jen menší transporty. Dne 16. května 1944 došlo k prvnímu pokusu o likvidaci tzv. cikánského tábora v Auschwitz-Birkenau, čemuž zabránilo povstání tamních vězňů, na počátku srpna 1944 pak došlo k události nejtragičtější – tábor byl zlikvidován.

PRVNÍ POKUS O LIKVIDACI „CIKÁNSKÉHO TÁBORA“ A POVSTÁNÍ ROMSKÝCH VĚZŇŮ

Osvětimský velitel Rudolf Höss nařídil na počátku roku 1944 urychlení už probíhajících prací v části Birkenau. Velitel krematorií SS Otto Moll musel zajistit během týdne jejich opravu, dokončit stavby baráků a začít stavbu nových. Věžňové kopali dvě velké jámy na spalování mrtvol. Veškeré přípravy byly prováděny kvůli židovským transportům z Maďarska. Pro nové vězně bylo potřeba místo, a tak nejvyšší vedení SS rozhodlo o likvidaci „cikánského rodinného tábora“. Konečná akce měla být provedena večer 16. května. Před táborovou branou zastavila nákladní auta a z nich vyskákali členové zvláštního komanda SS, kteří vyzvali vězně k rychlému opuštění bloků. Uvnitř však panovalo napjaté ticho, vězni odmítli vyjít, zbarikádovali dveře a v zoufalství se připravovali na obranu za pomoci kamenů a pracovního nářadí. Členy komanda SS toto odepření poslušnosti zaskočilo a jejich velitel se rozhodl akci odložit.

Celou událost popsal bývalý polský politický vězeň KT Auschwitz a tehdejší úředník v „cikánském táboře“ Tadeusz Joachimowski: „Dne 15. května 1944 za mnou přišel Bonigut a oznámil mi, že s cikánským táborem to vypadá špatně. Existuje rozkaz nařizující likvidaci cikánského tábora, prý už dostal

odpovídající pokyn z politického oddělení, přes dr. Mengeleho. Cikánský tábor má být zlikvidován a jeho osazenstvo zabito plynem. V táboře se tehdy nacházelo zhruba 6500 Cikánů. Bonigut mne pověřil, abych o tom zpravil ty Cikány, k nimž chovám naprostou důvěru. Žádal, abych je varoval, aby nešli na porážku jako ovce. (...) Nazítří (...) přijely před cikánský tábor automobily, z nichž vystoupilo 50 až 60 esesmanů ozbrojených samopaly. Ihned obklíčili baráky obývané Cikány. Někteří příslušníci SS vešli do obytných prostor s pokřikem los!, los! V barácích panoval naprostý klid. Cikáni, ozbrojení noži, lopatami, železky a kameny, očekávali, co se bude dít. Z baráků nevyšli. Příslušníci SS byli konsternovaní. Po krátké poradě se vydali do Blockführerstube. Esesmani, kteří obklíčili baráky, odcházeli ze svých pozic, nastoupili do automobilů a odjeli. Uzavírka tábora byla odvolána. Následujícího dne přišel Lagerführer Bonigut a pověděl mi, že Cikáni jsou pro tentokrát zachráněni...“

Ačkoliv tedy nedošlo k otevřenému střetu romských vězňů s příslušníky SS, tato událost hrála významnou roli. Rozhodně totiž nebylo v koncentračních táborech zvykem, aby se vězni hromadně vzepřeli připravené a plánované akci těsně před jejím samotným provedením. Je zcela nepochybné, že ozbrojené komando SS mohlo tento akt vzdoru potlačit, ale rozhodlo se nejít do otevřené konfrontace a raději dosáhnout svého cíle jinou cestou. Tato událost má tedy jednoznačně charakter povstání a náleží jí významné místo v tragické historii holocaustu evropských Romů.

LIKVIDACE „CIKÁNSKÉHO TÁBORA“ V BIRKENAU

V červenci 1944 rozhodl H. Himmler o likvidaci zbytku „cikánského tábora“. 1. srpna ráno se měli praceschopní vězni hlásit do transportu, čehož využil také

Antonín Absolon-Růžička (nar. 30. 9. 1930 v Mistříně). Později vzpomínal: „V létě, když jsem slyšel, že odchází nový transport a řadí se u brány, vyběhl jsem nahý a utíkal jsem za bloky ke kantýně. Tam někde jsem potkal sestru Janu. (...) Začala mě přemlouvat, abych nejedil, že jsme zůstali už jen dva, abych zůstal s ní. Víím jen, že jsem jí řekl, že musím jet. Ani jsem se s ní nerozloučil, spěchal jsem...“ Následujícího dne, 2. srpna 1944, byly z praceschopných vězňů a vězeňkyň „cikánského tábora“ sestaveny poslední transporty do KT v Buchenwaldu a Ravensbrücku. Šesti pracovními transporty opouštěli věžňové a vězeňkyně tábor v Birkenau trvale, protože v té době stál již tzv. cikánský rodinný tábor před likvidací a o osudu zbylých vězňů bylo rozhodnuto. Vzpomínku na likvidaci „cikánského tábora“ zanechal ve svých pamětech také velitel tábora Rudolf Höss: „Do poslední chvíle nevěděli, co je čeká; uvědomili si to tehdy, když je vezli do krematoria č. V. Nebylo lehké dovést je do komor. Neviděl jsem to, ale vyprávěl mi o tom Schwarzhuber, že žádná likvidační akce Židů nebyla tak obtížná jak likvidace Cikánů.“ Na hromadnou vraždu navazovalo brutální zabíjení vězňů a vězeňkyň, kteří po odtransportování přijížděli zpět do Auschwitz-Birkenau, aby tam jako práce neschopní a vyčerpaní rovněž zahynuli v plynových komorách.

MEZINÁRODNÍ DEN ROMSKÉHO HOLOCAUSTU

Tragické události romského holocaustu konečně získávají pevné místo také v dějinách celoevropských, resp. světových. Roku 2014 uplynulo již 70 let od hromadné likvidace tzv. cikánského rodinného tábora ve vyhlazovacím koncentračním táboře v Osvětimi. Datum 2. srpna bylo vyhlášeno Mezinárodním dnem romského holocaustu. ●

Redakčně zkráceno

ŘEKNU.TO PORADNA PRO ROMSKÉ GAYE A LESBY

Jana Baudyšová / Foto: ARA ART

Na začátku letošního roku odstartovala nezisková organizace ARA ART kampaň ŘEKNU.TO na podporu romských gayů a leseb – nepřehlédnutelným videem, ve kterém čtyři mladí lidé sdělují, co pro ně znamenalo přiznat svoji orientaci. A nejsou přitom nijak anonymní – tři z nich, Denisa, Luban a Miro, působí zároveň jako poradci pro každého, kdo si nemá o svém problému s kým popovídat. Posledně jmenovaného – **Mira Bartoše**, jsme se na to, jak poradna funguje, zeptali blíže.

„Poradna je zaměřená na Romy s odlišnou sexuální orientací, což mohou být gayové, lesby, bisexuálové, translidé a obecně ti, kteří jsou označováni slovem „peer“. ARA ART se této specifické cílové skupině věnuje jako jediná organizace v Čechách a potažmo i v Evropě a na světě. Během posledních let zorganizoval spolek ARA ART několik setkání romských gayů a leseb skrze konference, workshopy a jiné aktivity. Působí jako vlajková loď a inspiruje další aktivisty i organizace v této oblasti,“ přibližuje Miro.

Miro pracuje jako poradce v regionu Plzeňského kraje. Jeho kolegové pak působí v Ústeckém (Denisa) a Pardubickém kraji (Luban) – kdo je na dosah, může se s poradci v případě zájmu osobně sejit. Smůlu však nemá ani ten, kdo to má spíše z ruky. Stačí o sobě dát vědět – pracovníci ARA ARTu zkusí nějaké řešení vymyslet pro každého. Komu se nechce do osobního kontaktu, může zavolat, napsat email nebo se ozvat přes Facebook. Poradna myslí i na rodiče, kteří si s odlišnou orientací svého potomka nevědí rady nebo se obávají reakcí okolí – ozvat se mohou zkušené paní Daně.

„Pracuji v oblasti umění a kultury, kde není odlišná sexualita tabu, všichni okolo mě to vzali v pohodě. S tím, že by mě mé nejbližší okolí odsoudilo, jsem se nesetkal i proto, že jsem od třinácti let nevyrůstal ve své vlastní rodině, takže problém s „coming outem“ tam ani být nemohl. Ačkoli je pravda, že otcí jsem se stejně hned nepochlubil, trochu jsem se bál, přestože jsem s nimi nebydlel. První, komu jsem to řekl, byla moje sestra, se kterou jsme si hodně blízcí. Zdaleka ne každý má však s nejbližšími takovou zkušenost,“ říká Miro a zdůrazňuje, že u Romů jde

Kontakty na členy týmu ŘEKNU.TO najdete na webu www.reknu.to nebo také na Facebooku.

o diskriminaci přímo trojí.

Souvisí totiž jak s etnicitou jako takovou (že je někdo Rom), tak s odlišnou sexuální orientací (že je někdo gay nebo lesba) a v neposlední řadě pak s diskriminací uvnitř romské komunity (stává se pak vlastně menšinou v menšině), která je v sexuálních otázkách často velmi konzervativní. Projekt ŘEKNU.TO se proto cíleně zaměřil na prolomení tabu a pracuje na posilování sebevědomí Romů a Romek s odlišnou sexuální orientací.

„Může to být pouhé setkání, povídání si o životě obecně nebo o konkrétních problémech. Ne každý má možnost si jen tak povídat o věcech souvisejících s partnerským a sexuálním životem, zvlášť když se jedná o gaye nebo lesby. Rádi bychom zabránili tomu, aby byli tihle Romové a Romky

frustrovaní a nešťastní z toho, že nikam nepatří, nikdo je nebere a nevědí, co se sebou. Každý z nás chce někam patřit. Člověk bývá rád součástí nějakých uskupení. Chceme vytvořit skupinu lidí, kteří se společně setkávají, vyměňují si zkušenosti, poradí si a pomůžou,“ vysvětluje Miro.

Do budoucna usiluje ARA ART o zavedení služby poradce pro romskou LGBT komunitu, podobně jako je tomu u terénních a sociálních pracovníků, tedy ve formě sociální služby. Nic takového v ČR v současné době oficiálně neexistuje. „Časem bychom rádi měli také možnost nouzového chráněného bydlení, které by se dalo na přechodnou dobu nabídnout někomu, kdo je šikanován a je na něm páčáno psychické nebo fyzické násilí,“ přibližuje Miro Bartoš.

NEJISTÉ DOMOVY: KOMIKSY S PŘESAHEM

Jana Šedivcová / Foto a ilustrace: Ašta šmé

Komiks je kreslený příběh, kterému se někdy říká „deváté umění“. Většinou bývá vtipný nebo poučný, snad i proto si ho členové spolku Ašta šmé vybrali jako žánr pro tři své dokumentární příběhy o dětech s nelehkým životním osudem.

„V komiksu nepřijdete o možnost vyjádřit se obrazem i slovem, můžete ale na rozdíl od filmu snadno anonymizovat. Ašta šmé navíc nic jiného ani nedělá a s komiksovými příběhy máme už zkušenosti i dobrou odezvu,“ říká spoluautorka tří publikací z edice Nejisté domovy, které spatřily světlo světa na konci loňského roku, Máša Bořkovcová. Komiksové příběhy Lily a dvě mámy, Silnější než někdo a Nebud' jako gadžo vznikly na základě pravdivých příběhů, které napsal život sám. Celý projekt zabral téměř tři roky práce a v rámci kampaně Hlasy ohrožených dětí podpořily jeho vznik MPSV nebo Norské fondy. Hlavními hrdiny a vypravěči komiksových příběhů, které se od sebe liší nejen tematicky, ale na první pohled i vizuálně (každý má jiného ilustrátora), jsou děti (dvě z nich dnes už dospělé), které se ocitly v ohrožení a které spojuje podobná raná zkušenost z dětství. Lily, Honza i Martin se narodili v rodinách, z nichž byli brzy odebráni do dětského domova, kde pak strávili řadu let. Dál už se jejich životní osudy i následné zpracování jejich příběhů v mnohém rozcházejí. „Ve všech příbězích jsme se striktně drželi vyprávění. Pořizovali jsme záznamy, pracovali s prepisy, které jsme stylizovali opravdu jen minimálně,“ říká dále Bořkovcová.

Podle jejich slov bylo však někdy potřeba „dokreslit“ detaily a hlavně následně kvůli anonymitě zúčastněných zaměnit reálná jména a místa za ta literární. „Hrdiny jsme vybírali podle toho, jestli mají k našemu tématu co říct, a hlavně, zda mají chuť se na komiksu podílet,“ vysvětluje spoluautorka. Z jejich výběru tak nakonec vznikl příběh o dívce, která byla jako malá zanedbávaná a dostala se tak do dětského domova. V deseti letech pak přešla do pěstounské rodiny. Ve svém vyprávění Lily vzpomíná na matku, která ji porodila, a konfrontuje

ji se svou „druhou“ mámou, která ji vychovala.

To hrdina dalšího komiksu Honza si na svou „pravou“ rodinu vůbec nevzpomíná. A možná je to tak lepší. Jeho příběh je hlavně o životě v dětském domově a v ústavu, kde strávil v systému odměn a trestů doposud většinu svého nelehkého

života. Michal z komiksu Nebud' jako gadžo zase detailně komentuje své vzpomínky na „tetu z děcáku“, která mu byla víc než matkou, a veřejně vyjadřuje svůj názor na pochybení státního aparátu, který ho do ústavní péče poslal. „Honzu jsem znala od dětství, o Michalovi jsme se dozvěděli přes známé, pěstounská máma se přihlásila

poté, co jsme rozšířili informaci, že sháníme dítě z pěstounské péče. A také jsme tam kvůli genderové vyváženosti chtěli mít alespoň jednu dívku,“ dodává Bořkovcová.

Komiks však nestojí jen na nosném příběhu, ale také na jeho grafickém zpracování. Renomovaní výtvarníci Lela Gaislerová, Fany Loubat a Marek Pokorný, kteří se podíleli dokonce i na tvorbě scénářů, se s nelehkými osudy dětí dokonale sžili a „zpárovali“ vlastně nějak automaticky podle vlastních společných emocí. Vždyť právě silné emoce jsou to, čím tyto komiksy určené pro dospívající děti i dospělé promlouvají!

„Chceme oživit debatu o péči o ohrožené děti o jeden dosud spíše opomíjený hlas – hlas samotných dětí, které prošly různými formami péče,“ uzavírá členka sdružení Ašta šmé. Komiksy do klasické distribuce nepůjdou, objednávat zdarma je však můžete na webu sdružení Ašta šmé. A tvůrci chystají i debaty na školách a v institucích.

POEZIE
RENATY
BERKYOVÉ*Adéla Gálová / Foto: Lukáš Houdek*

Literární tvorba autorky Renaty Berkyové prošla v posledních letech několika změnami, zejména co se týče žánru a volby jazyka, v němž autorka píše. Její mateřštinou je slovenština, v níž psala zejména předtím, než se přistěhovala do Čech za studiem. Ve stejné době se začala učit romsky, což ji ovlivnilo do té míry, že v romštině napsala několik básní, za něž byla oceněna v Literární soutěži Mileny Hübschmannové. V Čechách žije už dvanáctým rokem, a časté užívání češtiny se tedy odrazilo i v její tvorbě.

V současné době píše Renata Berkyová souběžně ve třech jazycích. Přinášíme vám její básně, které doplňují dosud publikovanou poezii – tvůrčí žánr, který zůstává autorčinou doménou, přestože v uplynulých letech vydala též několik povídek a pravidelně se věnuje publicistice.

Renatu Berkyovou v současnosti láká detektivní žánr, do budoucna tedy snad můžeme počítat s dalším zajímavým tvůrčím obratem.

PODÍVEJ SE

Jsem neviditelná.
Pod svetrem schovávám
průhlednou pokožku,
kde každý pór volá po svém objevení.
Co nevyslovíš, jako by nebylo.
Za oknem podzimní vítr
vniknul do korun stromů
a svléká chvějící se těla.
Ještě mokré po ranním dešti
vlní se, listím ševalí.
A až zavelí,
vstoupím do pitoreskní zahrady,
s pohledem do oken,
ve kterých jsem neviditelná.

MÁM RADA MRÁZ

čo štípe do líc
cestou do práce.
Kreslí na ne punčové koláče
až do skrehnutia kostí.
Zem stuhla,
vzduch má farbu ocele
a tvoja dlaň je zas o niečo teplejšia.
Domov vonia mliekom,
a makovými koláčmi.

DIKH PRE MAN

Na sikhavav man.
Tel o svedros garuvav
na sikhadi cipa,
so užarel ko la arakhela.
So na phenes, nane.
Pal e blaka jejsoskeri balvaj
avila andre andro stromi
u jon pes izdran kaj len nangerkerel.
Mek cinde tosarutne brišindestar
khelen sar e džuvli
Ta te phenela e balvaj,
phirkerava pal e paramisuňi bar,
jekhe jakheha pre blaka,
kaj man na sikhavav

RADO ŠUNAV ŠIL

so danderel andre čhama
le dromeha andre buti.
Kerel pre lende gulipen
dži o kokalengero phageripen.
E phuv zazoralíla,
sa sar le absinestar
u tiri burňik hin pale čepo tateder.
Khere šunav o thud,
u bokeli makoha.

DNES NEPOJDEM SPAŤ

Nie, nepôjdem spať.
Nechám naďalej dupotať kone
v mojej izbe.
A koláž zo strún gitary,
rannej omelety a lístkov na obed
vyvesím cez okno
ako vlajku
zošitú z dotykov,
povievajúcu v dnešnom bezvetrí.

PŘÍŠELS

Otevírám všechny svoje dvířka.
přišels mimochodem,
vchodem
pro nečakaných hostí.
Rozvířil prach na políčkách,
rozčesal mi vlasy
a provětral ložní prádlo.
Zůstaň.

JÁÁJ, DE

Berieš ju do rúk
a ona plače,
kvíli,
keď ju zapleťáš.
Keď hľadáš
medzi vlasami
akord, slovo, tón,
vybrnkaný cit.
Vylievaš žiaľ
a boľavé prsty
jej ešte viac boríš do krku.
Rozladene zladená,
inštrumentálka najkrajšia
miesto bolestného halgató
hrá si vlastné
gitarové blues.

ČO MÁM

Všetko mi chceli
vziať.
Roztrhané krídla
ma môžu odniesť
len do zeme.
Ležím na nej,
mäkká.
Cítim jej zemitý pach.
Čakám.
Ústami
ako dieťa
na materské mlieko,

**ADADŽIVES NA DŽAVA
TE SOVEL**

Adadžives na džava te sovel
Na, na džava.
Mukhava pale le grajen te denaškerel
andre miro kher.
U o obrazis le hurendar pal e gitara,
dzevelatar the lovenca pro chaben
umblavav perdal e blaka
sar e zastava
zosidi amare kamibnestar,
so adadžives čalavkerel bije balvaj

AVLAL

Phundravav o vudar,
tu avlal ča avkes,
perdal paluno vudar
kaj ňikas na užardom
Khostal prachos pre polički,
uchandal mange o bala
u prešutal o perňici.
Ačh.

JAAAJ, DE

Les la andro vasta
u joj rovel,
jajčinel,
kana la uchanes.
Kana rodes
maškar o bala
akordos, tonos, lav,
trimkindo kamiben.
Čhores avri tiro pharipen
the dukhade angušta
lake mek bareder ispides andre men.
Tele mukhli, phagerdi,
neksukareder nastroji,
na pharo halgató,
de peskero gitarutno blues bašavel.

SO MAN HIN

Kamenas te lel
mandar sa.
Čhingerde phaka
džanen te lidžal man
ča andri phuv.
Pašľuvav pre late,
khovli.
Šunav la phuvakero khandipen.
Užarav.
Le mujeha
sar o cikno čhavo
pro la dakero thud,
te avel zoraleder.

PŘISTOUPILI? JEDINÁ OTÁZKA, KTERÁ MŮŽE PROLOMIT LEDY

Martin Oláh / Foto: Produkce filmu Přistoupili?

S touto otázkou se setkal snad každý, kdo jel někdy vlakem. V horlivé debatě mezi spolucestujícími může po několikátém zopakování znít až tragikomicky. A právě ono časté cestování vlakem mezi Zlínem a Prahou inspirovalo režiséru a zároveň scénáristku Terezu Pospíšilovou k natočení filmu. **Přistoupili?** je jejím absolventským filmem na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně. Jak řekla na lednové premiéře V kině Aero, „při svém cestování vlakem jsem se setkávala s různými událostmi a životními příběhy. Čtyřhodinová cesta je dost dlouhá na to, aby se ve vlaku odehrálo cokoli“.

Hlavní postavou filmu je dospívající romský chlapec Martin, který se rozhodne za dramatických okolností utéct z domova. Podaří se mu nastoupit do vlaku a odjet směrem na Prahu. Vpadne do kupé ke staříkovi, který se vydává na svou pravidelnou nostalgickou cestu vlakem.

A právě tady se začne rozvíjet příběh plný kontrastů a zvratů, kde nic není, jak se zdá, a vzájemné odlišnosti mohou v některých situacích sbližovat. Ukáže se, že Martin je ve skutečnosti Martina, za jejíž důvody k útěku z domova není lehkovážný pubertální rozmar, ale krize osobnosti a uvěznění ve vlastním nežádoucím těle a nepochopení ze strany rodičů. Řeší se tu tak problém hned dvou minorit: transsexuální a romské, navíc v opozici ke stáří, od kterého se konzervativní přístup k menšinám očekává tak nějak automaticky.

Otevírá se tu i téma stárnutí a okolností, které s sebou přinášejí. Nemoci, ztráta blízkých a právě ony lidské odlišnosti upozorňují na to, že životy ostatních nás mohou obohacovat a do jisté míry nám i pomáhat, pokud jsme ochotni jim

naslouchat.

Hlavní postava Martina je napsána podle skutečného příběhu mladé Romky, o jejímž životě se dočetla režisérka v novinách a natolik ji zasáhl, že se rozhodla ho použít s myšlenkou, co by se stalo, kdyby se ona dívka dostala do kupé ke staršímu pánovi. Závěr filmu otevírá dveře fantazii a dychtivě klade otázku, jak by děj pokračoval dále. Sama autorka však o pokračování neuvažuje.

Realizace filmu byla podmíněna nízkým rozpočtem a herci Stanislav Zindulka a Martina Bezoušková účinkovali ve filmu bez honoráře. Stejně tak skupina Zrní, která doplnila film svou hudbou.

Stanislav Zindulka na premiéře zavtipkoval, že byl režisérou pro roli doslova uhnán. Řekl ale, že se rád podílí na věcech, které mají smysl, tím pádem se nechal uhnat rád. Martin Siegel, který ztvárnil hlavní roli Martina, přiznal, že v podstatě nemusel příliš hrát, jelikož je mu osud hlavní hrdinky blízký.

Před samotnou premiérou v Česku má film za sebou premiéru na Mezinárodním filmovém festivalu Serile Filmului Gay v Rumunsku a byl také

promítán v rámci Equality festivalu na Ukrajině. V březnu se chystá projekce v Amsterdamu, v Nizozemí na New Renaissance Film Festivalu získal ocenění Film týdne. V Česku je pak plánovaná projekce například na gay a lesbickém filmovém festivalu Mezipatra. Vzhledem k neobvyklé stopáži filmu (30 min.) je komplikované film zařadit do běžné distribuce. Autoři tedy zvažují alternativní možnosti, jak film k divákům dostat.

KAPITOLY Z DĚJIN ROMSKÉ LITERATURY

Karolína Ryvolová / Foto: Pixabay

Přinášíme vám nový seriál, ve kterém se pokusíme v deseti zastaveních představit a alespoň rámcově periodizovat romskou literaturu se zaměřením na Českou republiku. Budeme se věnovat nejen jednotlivým osobnostem, ale také výrazným historickým obdobím a stávajícím trendům. Začínáme, jak jinak, romskou ústní slovesností.

FOLKLORNÍ KOŘENY

Literatura Romů je velmi mladá. Jako každé písemnictví má své východisko i inspiraci ve folkloru, s tím, že si svou obrozeneckou fázi prožívala ve chvíli, kdy si světové literatury už prodělaly obrat k subjektu a pilně se zaobíraly

postmodernou – tedy až ve 2. polovině 20. století. Je to tím, že romská tradice se po staletí předávala výhradně ústně, nikoli na papíře. Dílem to bylo kvůli neusedlému životu, který si žádal cestovat nalehko, dílem proto, že Romové nechodili do škol. Udržovali si odstup od Neromů a ke svému způsobu obživy znalost písma ani nepotřebovali. Aby mohla vzniknout literatura, je potřeba oficiálně fixovat – kodifikovat – pravidla pravopisu, ale to se až do současnosti podařilo jen s romštinou v Rakousku, Makedonii, na Slovensku a v České republice.

Romská slovesnost je různorodá, počínaje různými typy pohádek, přes vyprávění o životě starých Romů, duších mrtvých a válečném utrpení, hádanky a přísloví až po písňový folklor. Podle Mileny Hübschmannové Romové v Československu začali v 60. letech 20. století psát, protože tradičních příležitostí k vypravování rychle ubývalo. Nazvala to „průnikem zániku a vzniku“. Přestože jí známé vyprávěcí seance pro **paramisa** jsou už jen ojedinělým jevem, při křtinách, svatbách, pohřbech a rodinných sešlostech si Romové stále vyprávějí příběhy, udržují tak rodovou paměť a kultivují smysl pro **romipen**. Vnímavost a úcta k mluvenému slovu je jednou z klíčových charakteristik romských komunit.

Romské pohádky se od českých hodně liší. Jsou určené dospělým, propojují magické prvky s všední realitou,

naznačují mezi řádky a často jim schází pointa. Mezi folkloristy hoří spor, zda jsou jen odvozené od evropských, čímž se vysvětluje shodnost některých motivů (třeba mazaný Rom a hloupý farář), nebo zda naopak obohatily ty místní indický substrátem. Pravdy se dobrat nelze, obecně přijímaná jinakost romského folkloru však leccos napoví. Právě díky svému mládí a neotřelým motivům je romská literatura tak podmanivá.

•

Co si pamatuju, úplně od začátku jsem měl jednu vychovatelku, která mě doprovázela téměř celý dětství. Ta se jmenovala Sýkorová. Teta Sýkorová. Ona měla všechny děti tak nějak ráda.

Je jedna z těch vychovatelek, který to vidí jako svoje poslání.

A mě měla obzvlášť ráda.

